

НАЗВИ РЕМІСНИКІВ ШКІРООБРОБНИХ І ХУТРООБРОБНИХ РЕМЕСЕЛ У НІМЕЦЬКИХ ДІАЛЕКТАХ

NAMES OF THE LEATHER CRAFTSMEN AND FURRIERS IN THE GERMAN DIALECTS

Пец Т.Б.,

orcid.org/0000-0002-6055-3622

кандидат філологічних наук, доцент

Львівського національного університету імені Івана Франка

Статтю присвячено дослідженню сілезьких, нижньопрусських і східнопомеранських назв ремісників XIV–XVI ст., що займалися обробкою шкіри й хутра. Обґрунтовується актуальність дослідження зниклих унаслідок Другої світової війни німецьких діалектів, аналізується фахова література, характеризується історія досліджень німецьких назв ремісників у колишніх східнонімецьких діалектах, визначається рівень їх вивченості, формулюються мета й завдання публікації, а також окреслюються перспективи подальших наукових розвідок. Крім цього, висвітлюються словотвірні особливості ремісничих назв, форми їх фіксації в складі сілезького, нижньопрусського та східнопомеранського діалектів. До кожної форми наводяться дані щодо часу й місця фіксації. Згідно з результатами дослідження, встановлено 21 назву ремісників, що займалися шкірообробними й хутрообробними ремеслами. Установлено твірні основи назв ремісників: а) назви ремісничих виробів; б) назви матеріалів, із яких вони виготовлені; в) назви виконуваної дії ремісником; г) назви кольору дубильних речовин; д) за загальною характеристикою виробів; е) за назвою використовуваного засобу для приготування шкіри. Більшість ремісничих назв утворена за допомогою суфікса *-er*, а 9 є двокореневими. Другими твірними основами в різнокореневих назвах ремісників слугують *-gerber*, *-macher*, *-schneider*, *-blöter*, *-taschner*. У межах виявлених назв металообробників можна виокремити 6 синонімічних рядів. Засвідчені форми фіксації назв ремісників фіксують такі історичні зміни в системі консонантизму й вокалізму німецької мови: а) послаблення голосних в афіксах; б) синкопу; в) зниження *i>ë*; г) підняття *o<u*; д) дифтонгізацію *î>ei*; е) умлаутизацію; є) перехід свн. *s* [*s*] перед *g* в *sch* [*š*]; ж) перехід *w* в *b* перед *g*; з) появу придихового *h* (аспірація).

Ключові слова: назва ремісника, форма фіксації, німецькі діалекти, твірна основа, словотвір, синонім, консонантизм, вокалізм.

The article studies the Silesian, Low Prussian, and East Pomeranian names of the leather craftsmen and furriers of the 14th–16th centuries. The article substantiates the topicality of studying the German dialects that disappeared due to the World War II, analyses the specialized literature, characterizes the history of studying the German names of the craftsmen in the former East-German dialects, determines the level of their coverage, formulates the objective and task of the publication and outlines the perspectives of further academic research. Besides, the article provides the insight into the word-formative peculiarities of the names of the craftsmen, the form of their fixation within the Silesian, Low Prussian, and East Pomeranian dialects. Each form is accompanied by the data concerning the time and place of the fixation. According to the research results, 21 names the leather craftsmen and furriers were established. The formative bases of the metal-processing craftsmen were established: a) names of the handicrafts; b) names of the materials of which they were produced; c) names of the craftsmen's actions; d) names of the color of tanning agents; e) according to the general characteristic of the items; f) name of the leather preparation agent. Majority of the names of craftsmen are formed with the suffix *-er*, and 9 bi-root. The second word-formative bases in the names of the craftsmen with the different roots are as follows: *-gerber*, *-macher*, *-schneider*, *-blöter*, *-taschner*. 6 synonymic rows can be identified within the established names of the metal-processing craftsmen. The defined forms of fixation of the handicraft names fixed also various historical changes in the system of consonantism and vocalism of the German language.

Key words: handicraft name, form of fixation, German dialects, forming basis, word formation, synonym, consonantism, vocalism.

Постановка наукової проблеми. Руїнування мовної картини Центральної Європи стало одним із наслідків Другої світової війни. Майже повністю зникають нижньопрусський, верхньопрусський, східнопомеранський і сілезький говори. Відповідно, у середині ХХ ст. назавжди втрачається не лише «живий» говірковий матеріал для подальших досліджень, а й «міст», через який століттями поширювалися запозичення не лише з німецьких діалектів, а й західноєвропейських мов у слов'янські, а також зі сходу на захід. Єдиним

шляхом вивчення різних груп лексики та мовних явищ зниклих говорів залишаються пам'ятки цих діалектів, словники апелювативної, ономастичної лексики й лінгвістичні атласи. Відповідно, вивчення й реконструювання частково чи повністю зниклих німецьких говорів становлять чималий інтерес для сучасного мовознавства, що й обґрунтовує актуальність цього дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загалом німецьким назвам ремісників окремих промислів уже присвячена низка досліджень.

Наприклад, М. Голмберг збрала історичні свідчення щодо ремісничих найменувань, що стосуються обробки шкіри та дерева [10]; Р. ван де Коолвійк та У. Вітте присвятили спеціальні дослідження назвам виробників бочок [13; 23]; Т. Пиц – назвам текстильників [1]. У дисертаційному дослідженні А. Шьонфельдта подано дані з усієї німецькомовної території щодо назв ремісників, які займалися забоєм худоби та заготівлею м'яса [20]; Е. Єгер приділила увагу різноманітним найменуванням виробника возів у всіх німецьких діалектах [11], а кушнірам присвячено брошуру Б. Шіра «Die Namen des Kürschners» [19]. Середньовічні південнонімецькі назви ремісників досліджувала в монографії І. Ньолле-Горнкамп [17]. Окремим назвам ремісників присвячений також дев'ятий том у «Deutscher Wortatlas» [7].

Мета дослідження. Водночас відсутнє окреме спеціальне дослідження давніх назв ремісників шкірообробних і хутрообробних ремесел, що і є метою публікації.

Завдання вбачаємо в чіткій фіксації назв ремісників і форм їх фіксації в XIV–XVI ст. у сілезькому, нижньопрусьському та східнопомеранському діалектах із зазначенням даних щодо часу й локалізації. У подальшому визначаємо їх мотивуючі основи, словотвірні особливості, аналізуємо історичні зміни в системі консонантизму й вокалізму в назвах ремісників і виокремлюємо синонімічні ряди.

Шкіряники. *Gerber* (свн. *gerwen*, *garwen* «вчиняти шкіру», двн. *garawen* «готувати», ст. сакс. *gar(u)wian*, *ger(i)wian*) позначає загалом ремісника, який вчиняє шкіру: «*gerwer*» (Thorn, бл. 1300) [10, с. 30], «... *di gerwer sullin machin vnn gerwin gut ledir beide ime huse*» (Schweidnitz, 1347) [14, с. 24], «*Nickil Mertin (gerwer), Helwig gerwer s. Sohn*» (Breslau, 1348), «*Engelkini Gerwer*» (Stettin, 1352), «*Vicco gerwer*» (Danzig, 1377–1378), «*Nicclos Rozenik der gerwer*» (Liegnitz, 1384), «*Jörge Gerber der teschner*» (Breslau, 1409) [16, с. 215], «*gerber*» (Marienburg, 1418, 1444) [10, с. 30]; «*Pecze in der gerwegassen*» (Breslau, 1352) [18, с. 69], «*in der newen gerbergassen*» (Breslau, 1373) [16, с. 54], «*gerbergasse*» (Danzig, 1357) [22, с. 150]. Сюди належить також *rogerber* (свн. *rō*, *rou*, двн. *rō*, ст. сакс. *hrā(o)* «сирий»): «*das dy rogerber angehoret*» (Schweidnitz, 1387) [12, с. 456].

Уже південнонімецьким варіантом до *Gerber* був *Lederer* (двн. *lederari* < двн. *ledar*, *leder*, ст. сакс. *ledar*- «шкіра»), що згодом позначає здебільшого *Rotgerber* [22, с. 151]: «*Heynke lederer*

(Liegnitz, 1372) [5, с. 133], «*Mertin Lederer, Richter zu Leuthen*» (Glatz, 1412) [4, с. 111]. Очевидно, синонімом до нього слугує *Lederschneider*: «*Ledirsneider*» (Liegnitz, 1329) [12, с. 339].

Більш спеціалізованими ремісничими назвами були *Weißgerber*, *Rotgerber*, *Loher*. *Weißgerber* вчиняв шкіру за допомогою галуна (Alaun): «*Sydil wizgerwer*» (Thorn, бл. 1330) [10, с. 38], «... *Heyncze Rubyn vnd andir weysgerber ...*» (Schweidnitz, 1337) [14, с. 21–22], «*Martinus wysgerwer*» (Liegnitz, 1340) [5, с. 133], «*Dityl wysgerwer*» (Breslau, 1345) [18, с. 12], «*Rencz wisgerwer*» (Breslau, 1367) [18, с. 15], «*Nickil Wysgerber*» (Reichenbach, 1369) [14, с. 64], «*Nicolaus wysgerber*» (Liegnitz, 1393) [5, с. 133]; «*erbe gelegen undir den wisgerbern an den blanken*» (Breslau, 1403) [14, с. 235]. *Rotgerber* – чинбар, який, на відміну від попереднього, вчиняє шкіру за допомогою дубильної протрави з дуба (Eichenlohe), а не галуна: «*Joh. bucherer rotgerber*» (Breslau, 1382) [18, с. 106], «*Nicze Teschner rotgerber*» (Breslau, 1385) [3, с. 127], «*vor uns sint komen di ... geswornen vnd eldisten der rotgerber in unser stat ...*» (Liegnitz, 1397) [14, с. 102]; також назва вулиці в м. Бреслау: «*undir den roten gerbern*» (1494) [22, с. 150]. Синонімом до нього є *Loher* (свн. *lō* (-wes), снн. *lo*(we), двн. *lō* «дубильна протрава»): «*lohers*» (мн.) (Danzig, XV ст.), «*loers*» (мн.) (Danzig, XV ст.) [10, с. 33].

Спорідненими зі шкірообробними ремеслами були *Riemer*, *Sattler*, *Gürtler*, *Beutler* тощо. Згідно з дослідженнями Г. Балова, *Riemer* виготовляє та продає лише шкіряні реміні (свн. *rieme*, двн. *riemo*, ст. сакс. *riomo*), які належать до кінської зброї, тощо [5, с. 141–142]. Як зауважує Е. Фолькманн, згаданий ремісник у діяльності дуже близький до *Sattler* і *Gürtler*. Ці назви ремісників часто використовуються в одному й тому ж значенні, відповідно, їх неможливо чітко розмежувати [22, с. 153]: «*Willufcharakter Rymer*» (Breslau, 1346) [18, с. 16], «*Kerster remer*» (Danzig, 1377–1378) [10, с. 128], «*fetteler vnd riemer*» (Schlesien, 1389) [21, с. 567], «*dy rymer den gortelern gunnen vnd dirlawbit habin das sie ire breite tasschen gortele mit gräntvelen*» (Liegnitz, 1423) [5, с. 142], «*rymer*» (Schönsee, 1444) [10, с. 128], «*kein Riemer soll Gürtel, Riemen, Zaum, Halfter ... anders machen, als von Leder mit Alaun gegerbt und nicht mit Lohe*» (Elbing, 1446) [22, с. 156], «*Hannos Glöckener rymer*» (Görlitz, 1494) [4, с. 114]; також назва вулиці: «*undir den rymern*» (Breslau, 1472) [14, с. 164]. Синонімом до нього був *Riemenschneider*: «*deme rymesnyder*» (Schlesien, 1420) [21, с. 569]; також у назві вулиці: «*remnsneiderstrate*» (Stettin, 1393) [15, с. 27], «*in der*

remsnyderstrate da Sneberch der schomaker nu inne wanet» (Stettin, 1421) [15, с. 35].

Як уважає Е. Фолькманн, *Sattler* (двн. *satilāri* < двн. *satul, satil* «сідло») переважно виготовляв сідла, а також, як і *Riemer*, спорядження для верхової їзди, вуздечку з набором, кінську зброю різних видів, а в давніші часи – щити [22, с. 155]. Проте Г. Балов стверджує, що він виробляв лише шкіряні сідла [2, с. 114; 5, с. 142]: «*von der Nysse an der ecke do die seteler siczen*» (Breslau, 1362) [16, с. 164], «*Enderlyn sateler*» (Liegnitz, 1369) [2, с. 114], «*Hincze zedeler*» (Danzig, 1377–1378) [10, с. 130], «*setteler vnd riemer*» (Schlesien 1389) [21, с. 567], «*Kunegund di Heinczil setilers el. husvr. gewest ist*» (Breslau, 1347) [18, с. 33], «*seteler*» (Braunsberg, 1408) [10, с. 130].

Gürtler оббивав паски (свн. *gürtel*, снн. *gördel*, двн. *gurtil*) і ремені залізом або жовтою міддю. У давні часи він часто працював з *Riemer* в одному цеху: «*Endirlin gurtler*» (Liegnitz, 1348) [5, с. 133], «*Clement gurteler*» (Breslau, 1350) [18, с. 18], «*Nykel Gordeler*» (Braunsberg, 1377) [10, с. 121], «*... handwerker der czechen ... der stad zue Breslaw: creytzemer, cromer, wollenweber ... gurtteler ...*» (Breslau, 1388) [14, с. 84], «*Mathis gorteler textor*» (Breslau, 1394) [18, с. 106], «*habe wyr Rathmanne ... den Bewtelern vnde Gortelern eyn werck gegeben ...*» (Danzig, 1412) [8, с. 333], «*dy rymer den gortelern gunnen vnd dirlawbit habin das sie ire breite tasschen gortele mit gräntvelen*» (Liegnitz, 1423), «*dy gorteler sullen futirn ... mit loer leder vnde mit schefin geverbit adir vngeverbit ...*» (Liegnitz, 1424) [5, с. 142], «*der görteler wandeln*» (Liegnitz, 1424) [3, с. 128].

Beutler (нн. *Büdeler*; двн. *putilaere*), як уважає Е. Фолькманн, – це ремісник, який виготовляє шкіряні сумки (свн. *biutel*, двн. *būtil*, ст. сакс. *būdil*) і гаманці різноманітної форми й оздоблення, що носили на поясі [22, с. 157]. Однак, як засвідчує запис у статуті цих ремісників м. Данциг, вони виробляють одяг зі шкіри: замшеві штани, теплі (подвійні) рукавиці, прикрашені шовком: «*Item eyn ytczlych bruder, der vnser werk der bewteler gewynen will, der sal yn das aldermannes werkstete machen eyn par Semysscher hozen vnd j par gedopelter hanczken myt seydevorblumet, vnd das selbige werk sal ym der alderman vorlegen ...*» (1412) [8, с. 334]. Отже, поле їхньої діяльності було значно ширшим. Ця реміснича назва була поширена як у Пруссії, так і в Сілезії: «*Nickil buteler його син Peter buteler*» (Breslau, 1369) [18, с. 148], «*Hannus Budeler*» (Braunsberg, 1385) [10, с. 119], «*der butheler in unser altenstadt Danzig*» (Danzig, 1397) [24, т. I, с. 586], «*Peter Bewteler*

(Liegnitz, 1403) [2, с. 18], «*welch boteler adir gorteler ...*» (Danzig, 1412) [8, с. 333], «*buwteler*» (1449), «*beyteler*» (Königsberg, 1453) [10, с. 119]. Найменування цього ремісника нотується також у назві вулиці в Східній Померанії: «*budelerstrate*» (Stettin, 1450) [9, с. 74]. Очевидно, синонімами до нього були *Beutmacher* та *Börser* (свн. *burse* «гаманець»): «*budelmakerstrate*» (Stettin, 1450) [15, с. 19]; «*Nicclos börser*» (Liegnitz, 1386) [5, с. 133].

Спорідненим із цими назвами, а можливо, і синонімом було найменування *Taschner* – той, що виробляє сумки (свн. *tasche, tesche*, двн. *tasca, zasca*, ст. сакс. *dasga*), які носять на поясі та часто були багато оздоблені кольоровим хутром, золотом тощо [5, с. 142]: «*Nycolaus Teschner*» (Schweidnitz, 1328) [4, с. 117], «*Nycol. Teschener*» (Liegnitz, 1348) [5, с. 133], «*Heincze taschner pellifex*» (Breslau, 1366) [18, с. 108], «*Jacob taschener perator*» (Breslau, 1376) [18, с. 109], «*Nicclos Lobyn der tesschener*» (Liegnitz, 1383) [5, с. 133]; також «*Niclas Feuerteschener*» (Liegnitz, 1411) [3, с. 128]. Особливо коштовними були жіночі сумки, виготовленням яких у містах Лігніц і Бреслау займався *frautaschner*: «*Michel Greupner der frautaschner*» (Liegnitz, 1568) [4, с. 117]. У Пруссії поширеною була інша назва – *Taschenmacher*, що виготовляв переважно цупкі сумки з твердішого матеріалу: «*Arndt taschenmecher*» (Danzig, 1377–1378) [10, с. 133].

Пергамент (свн. *pergamente* < лат. *pergamen(t)um*) зі шкур телят і свиней вичинював *Pergamenter*: «*Nicol. Perminter tabern*» (Breslau, 1376) [18, с. 107], «*Nicol. Permynter pergamenista*» (Breslau, 1381) [18, с. 108], «*pergamenator*» (Danzig, 1434), «*permentirer*» (Elbing, 1440) [22, с. 249], «*parmyntirer*» (Danzig, 1440) [10, с. 36].

Хутряники. Оброблянням хутра, виготовленням із нього сюртуків (свн. *kürsen, kursen, korsen*, двн. *kursin(n)a, krusina, kursen*, ст. сакс. *kursina*) та іншого якнайрізноманітнішого хутряного одягу займався *Kürschner*. «*... Petir Cozenaw vnd andir kursener ...*» (Schweidnitz, 1337) [14, с. 21], «*... kursiner werck ...*» (Striegau, 1349) [14, с. 29], «*Nymand swer nach touwer kurzener werk her vurin sullin*» (Striegau, 1349) [14, с. 31], «*Grimil korsner*» (Breslau, 1350) [18, с. 13], «*Harm kursner hat uf gereicht Urbar kursner das erbe uf der kursenbrucke an der ecke*» (Breslau, 1360) [16, с. 152], «*korsener*» (Danzig, 1377–1378) [10, с. 95], «*Nicclos Lawbros der kursener*» (Liegnitz, 1383) [5, с. 134], «*... handwerker der czechen ... der stad zue Breslaw: creytzemer, cromer, wollenweber, kurschner ...*» (Breslau, 1388) [14, с. 84], «*Hanneman kurssener*

(Striegau, 1390) [14, с. 87], «Peter korschner carnifex» (Breslau, 1391) [18, с. 107], «kursener» (Thorn, бл. 1400), «kørsener» (Elbing, 1418), «kursener» (Braunsberg, 1420), «kursener» (Braunsberg, 1427), «korsener» (Königsberg, 1453) [10, с. 95], «korzner» (мн.) (Stettin, 1455) [6, с. 96], «Joachim Korsner» (Graudenz, 1505) [10, с. 95]. У Пруссії та Східній Померанії були поширені також ремісничі назви **Pelzer** (свн. pelzen, снн. pelten «знімати хутро») і **Fellblöter** (свн. vel, двн. fel «хутро»): «peltzere» (мн.) (Stettin, 1455) [6, с. 96], «mangk den peltzern» (Stettin, 1495), «up der lutteken pelzestraten orde» (Stettin, 1432) [15, с. 26]; «werden zur Gewinnung des Bürgerrechtes zugelassen: ... Bein-, Knochendreher, Fell Blöter» (Danzig, 1655) [24, т. II, с. 450].

Висновки. Отже, виявлено 21 назву ремісників, що займалися обробкою шкіри чи хутра, серед них обробкою шкіри займалися 18 ремісників, а хутра – 3 ремісники. Від назв ремісничих виробів утворено 13 назв ремісників, що обробляли шкіру чи хутро (Beutelmacher, Beutler, Börser, Fellblöter, Taschner, Taschenmacher, frautaschner, Gürtler, Kürschner, Pergamenter, Riemenschneider, Riemer, Sattler), матеріалу, з якого виготовлено вироби, – 2 (Lederer, Lederschneider), назви виконуваної дії – 2 (Gerber, Pelzer); окрім того, за кольором дубильних речовин – 2 (Rotgerber, Weißgerber), загальною характеристикою виробів – 1 (rogerber), назвою використовуваного засобу для приготування шкіри – 1 (Loher).

Більше половини назв ремісників (12) утворено за допомогою суфікса *-er* (< лат. *-ārius*), який є характерним для утворення назв діячів (Gerber, Lederer, Loher, Riemer, Sattler, Taschner, Beutler, Gürtler, Börser, Pergamenter, Kürschner, Pelzer),

що становить близько 57%. Відповідно, на складні іменники припадає 43%. Другими твірними основами в різнокоренових назвах ремісників є *-gerber* (Rotgerber, Weißgerber, rogerber), *-macher* (Beutelmacher, Taschenmacher), *-schneider* (Lederschneider, Riemenschneider), *-blöter* (Fellblöter), *-taschner* (frautaschner).

Засвідчені форми фіксації назв ремісників фіксують такі історичні зміни в системі консонантизму й вокалізму німецької мови: а) послаблення голосних в афіксах: *setiler-seteler, kursiner-kursener*; б) синкопу: *taschener-taschner, teschener-teschner, gurteler-gurtler, kursener-kursner, korsener-korsner*; в) зниження *i>ë* (Senkung): *riemer-remer, rymesnyder-remsnider*; г) підняття *o<u* (Hebung): *gorteler-gurteler, korsener-kursener*; д) дифтонгізацію (Diphthongierung) *î>ei*: *wysgerwer-weysgerwer*; е) умлаутизацію: *gorteler-görteler, korsener-kørsener* також *sateler-seteler, taschener-teschener*; є) перехід свн. *s* [s] перед *r* в *sch* [š]: *kursner-kurschner*; ж) перехід *w* в *b* перед *r*: *gerwer-gerber, wysgerwer-wysgerber, rotgerwer-rotgerber*; з) появу придихового *h* (аспірація): *buteler-butheler*.

Водночас відзначено 6 синонімічних рядів: *Gerber-rogerber-Lederer-Lederschneider* «той, що вичиняє шкіри»; *Rotgerber-Loher* «чинбар»; *Riemer-Riemenschneider* «ремінник»; *Beutler-Beutelmacher-Börser* «виробник сумок і гаманців»; *Taschner-Taschenmacher* «виробник цупких сумок із твердого матеріалу»; *Kürschner-Pelzer-Fellböter* «кушнір». Перспективу подальших досліджень убачаємо в подальшому дослідженні різних груп лексики зниклих німецьких діалектів, а також у вивченні запозичених німецьких слів у складі слов'янських мов і виокремленні саме східнонімецького компонента.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

двн. – давньоверхньонімецьке
лат. – латинське
мн. – множина
нн. – нижньонімецьке
свн. – середньоверхньонімецьке
сн. – середньонімецьке
снн. – середньонижньонімецьке
ст. сакс. – старосаксонське

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Пиц Т.Б. Сілезькі назви текстильників XIV–XVII століть. *Львівський філологічний часопис*. 2021. № 9. С. 181–186.
2. Bahlw H. Liegnitzer Namenbuch: Familiennamen, gedeutet aus den Quellen des Mittelalters. Lorch : Weber, 1975. 160 S.
3. Bahlw H. Mittelhochdeutsches Namenbuch nach schlesischen Quellen : Ein Denkmal des Deutschtums. Neustadt an der Aisch : Degener & Co, 1975. 182 S.
4. Bahlw H. Schlesisches Namenbuch. Kitzingen : Holzner, 1953. 147 S.

5. Bahlow H. Studien zur ältesten Geschichte der Liegnitzer Familiennamen *Mitteilungen des Geschichts- und Altertumsvereins für die Stadt und das Fürstentum Liegnitz*. Liegnitz : Krumbhaar, 1926. Bd. 10. S. 102–162.
6. Blümcke O. Die Handwerkszünfte im mittelalterlichen Stettin. *Baltische Studien*. Stettin : Herrcke & Lebeling, 1884. S. 81–247.
7. Deutscher Wortatlas [hrsg. von W. Mitzka (ab Bd. 5: L.E. Schmidt)]. Gießen, 1951–1980. Bd. 1–22.
8. Hirsch Th. Danzigs Handels- und Gewerbsgeschichte unter der Herrschaft des Deutschen Ordens. Wiesbaden : Sändig [Nachdr. von 1858], 1969. 344 S.
9. Hoffmann A. Die typischen Straßennamen im Mittelalter unter besonderer Berücksichtigung der Ostseestädte: Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Königsberg, 1913. 103 S. + XII S.
10. Holmberg M.Å. Studien zu den niederdeutschen Handwerkerbezeichnungen des Mittelalters : Leder- und Holzhandwerker. Lund : [u.a.], 1950. 279 S.
11. Jäger E. Die Synonymik der Berufsnamen für den Wagenbauer. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Marburg, 1948. 154 S.
12. Jungandreas W. Zur Geschichte der schlesischen Mundart im Mittelalter. Breslau : Maruschke & Berendt, 1937. 586 S. + LXIV S.
13. Koolwijk R. v. d. Eine sprachliche Untersuchung zum Küferhandwerk. [Masch. Manuskript]. o.O., o.J. 96 S. + X S.
14. Korn G. Schlesische Urkunden zur Geschichte des Gewerberechts insbesondere des Innungswesens aus der Zeit vor 1400. Breslau : Josef Max & Comp, 1867. 137 S.
15. Lemcke H. Die älteren Stettiner Straßennamen im Rahmen der älteren Stadtentwicklung. 2. neu erarb. Aufl. von G. Fredrich. Stettin : Saunier, 1926. 92 S.
16. Markgraf H. Die Straßen Breslaus nach ihrer Geschichte und ihren Namen. Breslau : Morgenstern, 1896. 244 S.
17. Nölle-Hornkamp I. Mittelalterliches Handwerk im Spiegel oberdeutscher Personennamen: eine namenkundliche Untersuchung zu den Handwerkerbezeichnungen als Beinamen im Corpus der altdeutschen Originalurkunden. Frankfurt am Main [u.a.]. Lang, 1992. 730 S.
18. Reichert H. Die deutschen Familiennamen nach Breslauer Quellen des 13. und 14. Jahrhunderts. Breslau : M. & H. Marcus, 1908. 192 S. + IX S.
19. Schier B. Die Namen des Kürschners. Leipzig [u.a.] : Hermelin, 1949. 32 S.
20. Schönfeldt A. Räumliche und historische Bezeichnungsschichten in der deutschen Synonymik des Schlächters und Fleischers. Diss. zur Erlangung des Doktorgrades. Marburg, 1965. 164 S.
21. Siebs T., Jungandreas W. Schlesisches Wörterbuch. Breslau : Korn, 1935–1938. Lief. 1–5 (R-Riss).
22. Volckmann E. Alte Gewerbegassen: deutsche Berufs-, Handwerks-, und Wirtschaftsgeschichte älterer Zeit. Würzburg : Memminger Verlagsbuchhandlung, 1921. 354 S.
23. Witte U. Die Bezeichnungen für den Böttcher im niederdeutschen Sprachgebiet : eine Wort- und sachkundliche Untersuchung zum Böttcherhandwerk. Frankfurt a. M. : Lang, 1982. 485 S.
24. Ziesemer W. Preußisches Wörterbuch: Sprache und Volkstum Nordostdeutschlands. Königsberg : Gräfe u. Unzer, 1935–1944. Bd. I–II.